

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ УРБАНІЗАЦІЇ

Впродовж минулого століття спостерігалася тенденція зростання чисельності міського населення, відбувалося масове переселення сільських мешканців у міські поселення. Міський тип життя став домінуючим і разом з тим він досить вразливий через значну концентрацію населення і промислового виробництва, з яким пов'язане збільшення небезпеки для життя населення під впливом техногенного і соціального факторів, прояву природних та природно-техногенних аварій і катастроф [4, С. 48].

Сучасний стан міського середовища України є результатом тривалого и складного процесу урбанізації. Даний процес виявляється у зростанні міських поселень, концентрації населення в них, особливо у великих містах, у поширенні міського способу життя на всю мережу поселень [3, С. 183].

Розширення масштабів та інтенсифікація діяльності, збільшення обсягу і різноманіття задіяного в неї природного матеріалу в умовах стихійного розвитку урбанізації виявилися небезпечними для людства безліччю негативних наслідків. Найбільш виразно й різноманітно екологічні наслідки господарської діяльності проявилися в межах урбанізованих територій. Проте зв'язок тут далеко не однозначний. У містах і міських агломераціях сконцентровані різні види людської діяльності та різноманітні форми соціально-економічної активності, в них фокусується антропогенний вплив на середовище. Тому ймовірність появи різних екологічних проблем тут значно більше, ніж на не урбанізованих територіях. НТР, набагато посиливши антропогенний вплив на природу, одночасно надає певні можливості для ліквідації та запобігання негативних екологічних наслідків сучасного техногенного світу, особливо на урбанізованих територіях [1].

В результаті урбанізаційних процесів виникла низка урбоекологічних проблем. Екологічні проблеми міст, головним чином найбільш великих з них, пов'язані з надмірною концентрацією на порівняно невеликих територіях населення, транспорту і промислових підприємств, з утворенням антропогенних ландшафтів, дуже далеких від стану екологічної рівноваги.

В умовах цієї екологічної нестабільності під впливом міст величезного значення набуває екологічне виховання особистості, що являє собою систематичну педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток у людини культури взаємодії з природою [5].

Формування екологічної культури, гармонійних відносин людини й природи посідає в Україні особливе місце. Чорнобильська катастрофа, високий рівень радіаційної, хімічної забрудненості довкілля привели до зростання захворюваності і смертності населення, скорочення тривалості життя, втрати величезної площі сільськогосподарських угідь, безповоротного зникнення окремих класів, родів та численних видів рослин і тварин і т.д. Тому ставлення людини до природи розглядається як важлива громадянська характеристика особистості.

Взаємозв'язок суспільства і природи різноманітний, багатогранний, при чому він постійно розширюється, поглиблюється і ускладнюється. На сучасному етапі людство вступило у нову стадію відносин з природою, коли однією з найважливіших задач сучасності стали її збереження та захист. Вже зараз деякі райони світу знаходяться в екологічно кризисному становищі. Екологічна криза, що станом на сьогодні набула все ж загальнопланетарного характеру, створює реальну загрозу виживання людства. Тому, визначальним для розвитку екологічних проблем сучасності є формування екологічної свідомості й культури суспільства.

Таким чином, метою екологічного виховання є формування відповідального і дбайливого ставлення до природи, що базується на екологічній свідомості. Це передбачає дотримання моральних і правових принципів природокористування й пропаганду ідей щодо його оптимізації,

активну діяльність із вивчення й охорони природи своєї місцевості в сучасних умовах активного розвитку урбанізаційних процесів [2].

На сьогоднішній день необхідно забезпечити підготовку молодого покоління спроможною вивести людство зі стану глибокої екологічної кризи, в якій воно опинилось через незнання або ігнорування законів взаємовідносин суспільства і природи, споживацьке ставлення до неї. Система екологічного виховання й покликана слугувати вирішенню зазначених вище проблем. Вона ж виступає окремим напрямом педагогічної теорії і практики. Отже, екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на Землі [5].

Це педагогічне надзавдання можна втілювати лише через освітню виховну систему на основі принципово нових, ніж це було досі, ідей, методів, підходів, які враховували б структуру екологічних знань, соціальні функції сучасної екології, традиції, звичаї, історичний досвід українського народу для того, щоб збагнути себе, своє місце в природі, зв'язки між природою і Всесвітом.

Побудова методів екологічного виховання базується на наступних принципових моментах:

- 1) урахування специфіки змісту екологічного виховання, що виходить з біоекології з її центральним поняттям взаємозв'язку організму і середовища;
- 2) підхід до будь-якої спільної діяльності як педагогічного методу, якщо ця діяльність:
  - насичена екологічним змістом;
  - дозволяє вирішувати завдання екологічного виховання особистості;
  - систематична, регулярно повторювана;

- планується і організовується вихователем;
- націлена на досягнення освітньо-виховного результату;

3) одночасне вирішення у діяльності виховних та освітніх завдань і розуміння їх співвідпорядкованості в екологічному вихованні [5].

Практика виховання використовує насамперед перевірені шляхи — загальні методи виховання. Проте у багатьох випадках, особливо зважаючи на урбанізованість середовища, загальні методи виховання можуть виявитися малоефективними. Прикладами найбільш ефективних, на нашу думку, методів екологічного виховання можуть бути: проблемний метод, спостереження, нескладні досліди, праця в природі тощо.

Таким чином, сучасне суспільство існує в умовах зростання рівня урбанізації, однак незважаючи на переваги міського життя, міське середовище для людей є штучним і відірваним від природного, в якому тисячоліттями проходило їх життя. Штучне міське середовище шкідливо впливає на здоров'я населення через забруднення атмосферного повітря, дефіцит сонячного проміння, якість питної води, а також скупченість населення, недостатність зелених насаджень тощо [1]. Важливим вирішенням даної проблеми є значна екологізація системи освіти, зокрема в Україні. Екологічна освіта спрямована на подолання споживацького ставлення до природи та її ресурсів, поєднання раціонального і емоційного у взаємовідносинах людини з природою, що ґрунтується на принципах добра, краси, розуму, свідомості й патріотизму. Значних трансформацій в даному аспекті виховання особистості мають зазнати саме методи. Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи, забезпечуючи у взаємозв'язку з іншими ефективність виховного процесу. Вони змінюються, вдосконалюються зі зміною мети виховання, умов, у яких воно здійснюється, віку особистості та ступеня її вихованості. Удосконалення методів екологічного виховання, залучення новітніх

технологій, призведе до більш кращих результатів, аніж використання застарілих і малоефективних методів.

Література:

1. Бочкарева Т.В. Экологический «джин» урбанизации / Т.В. Бочкарева; Ин-т географі АН СССР. – М.: «Мысль», 1988. – 268 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова. - К. : Академія, 2001. - 567 с.
3. Олійник Я.Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко - К.: Товариство "Знання", КОО, 2000. - 204 с.
4. Руденко Л.Г. Украина: Изменения городского пространства / Л.Г. Руденко, И.Г. Савчук // Український географічний журнал, 2013.- №2. – С.48 - 56.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. - К.: «Академвидав», 2006. - 352 с.